

GYŐRI PÉTER

Vándorok

Közismert, hogy a középkorban a céhek elküldték a segédekét vándorútra a mesterlevél megszerzése előtt, hogy lássanak világot, ismerkedjenek meg más céhek fortélyaival, kössenek kapcsolatokat Európa más országaiban dolgozó szaktársaikkal. Így volt ez szokásban nálunk is, még jóval a céhek felbomlása után is. Aztán ez a folyamat hosszú évtizedekre megszakadt.

2004-ben csatlakoztunk az Európai Unióhoz. Voltak illúzióink, kinek ilyenek, kinek olyanok. Sokan azt hittük, hogy azok az értékek, normák, szokások, melyeket a modern Európa közös jellemzőiként tartunk számon nálunk is szárba szökkennek, csak a dermedt palántákat, a rejtőzködő magokat kell jól és okosan gondozni. Ma már tudjuk, ez a folyamat jóval bonyolultabb, vannak, akik inkább kitépkedik, vagy éppen bakancssal rátaposnak... de hagyjuk e képet!

Az ország legnagyobb hajléktalanellátó intézményében, a BMSZKI-ban¹ komolyan vettük, hogy csatlakoztunk az Európai Unióhoz. Kapva kaptunk azon a lehetőségen, amelyet a Tempus Közalapítvány európai uniós Leonardo da Vinci programjának „Egész életen át tartó tanulás” mobilitási pályázata kínált. A „szokásos” külföldi utak tapasztalataiból okulva egész kis protokollt alkottunk, hogyan lehetne a legjobban hasznosítani a kínálgató lehetőséget. A fogadó partnerek kiválasztását és a velük való egyeztetést követően – melyet a BMSZKI ezzel megbízott nemzetközi kapcsolattartója, *Fehér Boróka* bonyolít – meghirdetjük a lehetőséget a hazai hajléktalan-ellátó szervezetek körében. Az írásbeli jelentkezést és kiválasztást követően a majdan kiutazók heti rendszeres nyelvi felkészítésben részesülnek, hogy a kinti gyakorlat alatt megértsék a többiekét és megértessék magukat, szakmai szókincsük gazdagodjon, oldódjon az a gátlás, amely az addig passzivitásra kényszerült, közepes iskolai nyelvtudással együtt jár. A kiutazók a nyelvi felkészülés mellett szakmailag is felkészülnek. A fogadó ország, az adott régió illetve város, valamint a fogadó szervezet szociális ellátásokra, lakhatási támogatásokra és hajléktalan-ellátási politikájára vonatkozó dokumentumait egyénileg feldolgozzák és ezekből 10–15 oldalas előtanulmányt, valamint munkatervet készítenek. A munkaterv alapján háromoldalú megállapodásokat kötünk a fogadó intézményekkel. Amennyire lehetséges, törekszünk arra, hogy már a több hetes kint lét, szakmai gyakorlat alatt időről időre „hazaküldött” részjelentések készüljenek, „küldöttjeink” azon frissiben rögzítsék elsődleges benyomásaikat. Majd a hazaérkezés utáni két hétben a résztvevők az előtanulmány és a kéthetes beszámolók alapján elkészítik a fényképekkel színesített záró beszámolójukat (ezek folyamatosan

¹ Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei

megtekinthetőek a <http://www.bmszki.hu/leonardo> honlapon²). Minden „vándor” szóban is megosztja tapasztalatait az „ittthon maradottakkal”, a „Szociális munka a világban” szakmai műhely keretében. Így próbáljuk elérni, hogy minél inkább hasznosuljanak, átadódjanak azok a fortélyok, amelyeket vándoraink más céhek boszorkánykonyháiban meglestek.

Nem tudományos elemzések, és nem is mindig hibátlan leírások készülnek ezzel a saját magunk által kialakított módszerrel, inkább egyfajta útirajzok. Jó felkészítéssel, háttértámogatással és rátermettséggel olyan képet kaphatunk ily módon az egyes országok, városok lakásügyi, szociális- és hajléktalan-ellátásáról, a tényleges praxistról, a szolgáltatások mindennapi gyakorlati működéséről, a bennük dolgozók munkájáról, attitűdjéről, az ügyfelekről, amilyenek a tematikai keretek közé zárt szakmai anyagokból sokszor alig, vagy egyáltalán nem kiolvashatóak.

&

Hajléktalannak lenni – amiben az *abszolút szegénység* és a megalázottság, kirekesztettség, megfosztottság keveredik – mindenhol és egységesen elviselhetetlen helyzet Európában. Még akkor is, ha az ellátások színvonala, felszereltsége, komfortossága nagyon jelentős *relatív* különbségeket mutat. Mégis, fájdalmas és egyben inspiráló megtapasztalni azokat a különbségeket, amelyek megkülönböztetik a saját hajléktalanellátásunkat más országokétól. Miben lehetne megragadni e különbség esszenciáját? Talán abban, hogy nálunk a hajléktalan helyzet egyfajta fátum, sorscapás, szerencsétlenség, perspektívatlanság, megoldhatatlan sodródás, amelyhez még jó esetben is csupán egyfajta tűzoltás, konzervatív ember szeretet, szociális érzékenység kapcsolódik, rosszabb esetben ezek ellenkezője. Ettől eltérően Európa több országában „terep szinten” is sugárzik a szándék, az akarat, a cél, szolidaritás és szervezethezesség, hogy megelőzzék és felszámolják ezt az élethelyzetet, vagy legalább azt elérjék, hogy még a legszerencsétlenebb ember is megélhesse emberi méltóságát, társadalmi tagságát.

Ha az egyes országok szociális, vagy lakásügyi, foglalkoztatási, hajléktalanügyi ellátó rendszereinek, eszköz rendszereinek színpadai mögé pillantunk, akkor azt találjuk, hogy a lényeges különbségek gyökerei a mélystruktúrákban, értékekben, normákban, a kulturális különbségekben keresendők. Ezekből nőnek ki a szabályrendszerek, intézmények, eljárások különbségei. Az intézmények, eljárások szintjén pedig azt tapasztalhatjuk, hogy a leggazdagabb, legfejlettebb jóléti rendszerekkel bíró országok is folyamatosan komoly – konfliktusokat sem nélkülöző – erőfeszítéseket tesznek, hogy javítsák, változtassák, igazítsák eszközeiket az új kihívásokhoz. Nálunk egyfajta fanyalgás övezi azokat, akik tanulnának „a Nyugattól”, miközben „Nyugaton” – persze vitákkal, kritikák-

² 2006 óta 37 hajléktalan-ellátásban dolgozó szociális munkás kolléga vett részt ilyen tanulmányúton, a vándoraink által eddig felkeresett országok, városok: Egyesült Királyság (London, Aberdeen), Írország (Dublin), Hollandia (Amszterdam), Dánia (Koppenhága), Finnország (Helsinki), Norvégia (Oslo), Svédország (Stockholm), Németország (Berlin), Franciaország (Párizs), Spanyolország (Madrid), Lengyelország (Gdansk, Gliwice), Észtország (Parnu), Románia (Székelyudvarhely).

kal övezve, de – állandóan tanulnak egymástól, megpróbálják ellesni, felhasználni a máshol kialakított jobb megoldásokat.

Mindez nem csupán teória, elméleti kérdés, hanem visszaköszön a napi gyakorlatban, praxisban. Abban, ahogy egy szociális segítő munkába menet pontosan tudja, hogy mit miért fog aznap csinálni, hogy szűkebb és tágabb környezete ott áll mögötte és támogatja ebben a munkájában. A másik szervezetben, sőt a hivatalban dolgozó kollégája is ugyanazért a célért végzi teendőit, ezért természetesen együttműködnek, összefognak, keresik a jobb megoldásokat, s ezért tájékozódnak, továbbképzik magukat. Visszaköszön abban is, ahogy kompetenciájuk határai tudatában az ügyfelekkel dolgoznak. Ezen a talapzaton számos országban jelentős programokat tudtak (és persze akartak is) megvalósítani az elmúlt években, hogy visszaszorítsák a hajléktalanság különböző formáit. Közben az „összetartó társadalmakat” is megrázzák mély és jelentős gazdasági és társadalmi válságok, át kell szerkeszteni gazdasági és jóléti rendszereiket, azonban van mire építeniük, s a legfontosabb célokat sem veszítik el eközben szemük elől.

Van mit tanulnunk.

&

Svédország nemcsak a nemzetközi, de a magyar köztudatban is úgy él, mint a jóléti állam mintaországa. Fölmerülhet a kérdés: mégis, ott is vannak emberek, akik hajléktalanok, közterületen élnek? Fehér Boróka írásából az is kiderül, hogy hogyan lehetséges ez, de azt is megtudhatjuk, hogy hogyan működik egy „igazi szociális háló” egy olyan országban, ahol tényleg mindenkit a társadalom tagjának tekintenek. A svéd hajléktalan-ellátás legmélyebb alapja az a szilárd és közös meggyőződés, hogy minden egyes embernek alapvető és elidegeníthetetlen joga van az emberi méltóság megőrzéséhez. Ebből következik minden: a célirányosan és maximálisan jól szervezett szociális döntéshozói és szolgáltatói intézmény rendszer, a garanciális, mégis egyénre szabott esettanulmányi, szolgáltatás-finanszírozási, vásárlási eljárások, a megértő/támogató és nem számon kérő fókuszú szakszerű szociális munka, a hivatalok és segítők, a szociális, egészségügyi, foglalkoztatási, lakásügyi szervezetek mindennapi együttműködése, a pénzügyi és szolgáltatói támogatások kreatív összekapcsolása. Svédország tanulmányozása közben óhatatlanul fölmerül a nagyon furcsának tűnő kérdés: egy nagyon gazdag országban működhet csak ilyen jól kialakított jóléti rendszer, vagy éppen annak is köszönheti egy ország a gazdagságát és sikerességét, hogy nem tékozolja el naponta és folyamatosan a polgáraiban rejlő emberi értékeket?

Az egy főre jutó GDP Norvégiában a legmagasabb a világon. Azonban ennek a GDP-nek, a norvég olaj-milliárdoknak egy jó részét a protestáns norvégek nem élék fel most, elteszik akkorra, amikor majd kifogynak az olajmezők kincsei. Sok ok miatt Norvégia nem a bevándorlók Mekkája; Norvégia nem tagja az Európai Uniónak, nem vezették be az eurót, de nagyon adnak arra, hogy – mint leggazdagabb ország – büszkének lehessenek azokra a szociális támogatásokra, melyeket akár belföldön, akár külföldön a szegénység enyhítésére fordítanak.

Szentkereszty Tamás beszámolója ismerteti annak az állami lakásügyi banknak (Husbanken) a működését, mely egészen sajátos képződmény Európában: egyszerre bank és egyfajta lakásügyi minisztérium, hatalmas piaci és szociális lakásépítési programok, lakhatási támogatások szervezője, s az utóbbi években a lakástalan/hajléktalan emberek támogatott, mentális és szociális segítséggel egybekapcsolt lakhatásának finanszírozója is. A sok, nagyszerű támogatott projekt közül az egyik az itt bemutatott börtön misszió, amely a börtönből szabadultak társadalomba való visszavezetésén munkálkodik. Akárcsak a börtön misszió, a norvég Üdvhadserég is egyházi háttérű segítő szervezet, amely több mint 120 éve folyamatosan működik. E szervezetek folyamatosan működnek és folyamatosan megújulnak. Szakszerűségük imponáló. Azonban a „skandináv modell” leginkább tanulságos jellemzője a célirányos együttműködés: minden szervezet és bennük dolgozó tudja, hogy mit miért csinál és tudja, hogy a célokat csak együttesen tudják elérni.

Németország hajléktalanügyi politikája talán a legnehezebben megfejtethető a hazai szakemberek számára. A kulcs, vagy ahonnan érdemes próbálkozni, az az erős és számos részletre is kiterjedő német szociális bérlakás-, illetve lakhatási támogatási rendszer. Több mint száz éve folyamatosan alakítják, csiszolják, bővítik, olykor kicsit szűkítik a lakhatás biztonságához kapcsolódó jóléti eszközöket, mégis vannak, akik rövidebb-hosszabb időre fedél nélkül, vagy lakás nélkül maradnak. Az elmúlt években számos területen decentralizálták az ellátásokat, a feladatokat és felelősséget a központi kormányzattól regionális, vagy éppen helyi (kistérségi) szintre – azonban így is nagyobb szerepet játszik a finanszírozás, szabályozás terén a központi kormányzat, mint nálunk az elmúlt két évtizedben.

Balla Editnek a berlini hajléktalanellátásról szóló összefoglalóján keresztül bepillantást nyerhetünk a német civil szervezetek finanszírozásának rejtelseibe, köztük egy egészen sajátos absztinens projekt működésébe. Igen tanulságos végigkövetni az aktív korú munkanélküliek, s ezen keresztül az érintett rizikó csoportok támogatása átalakításának a következményeit; „alulnézetből”. Németországban – a többi európai jóléti államhoz hasonlóan – jelentős és nem fájdalommentes reformokat hajtottak végre a tartós és tömeges munkanélküliség következményeinek enyhítése érdekében az elmúlt évtizedekben. Az állami munkaügyi szervezetek szerepe jelentősen megnőtt és egyben át is alakult a pénzügyi és szolgáltatásbeli szociális támogatások hozzájárítása terén, s ez jelentősen átalakította a lakhatási gondokkal küzdők egy részének támogatási rendszerét is.

Az Egyesült Államok és Európa hosszú évekig külön utakon járt a hajléktalanság megoldását tekintve. Az „öreg Európa” kutatói, lobbistái, ellátói némi fanyalgással, lenézéssel tekintettek az Egyesült Államok szerintük alulfejlett, vagy éppen létében is megkérdőjelezett jóléti rendszerére. Nem nagyon vettek tudomást azokról a robusztus szociális és antiszegregációs lakhatási programokról, melyek az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államokban zajlottak. Eközben valóban, az USA-ban sajátos módon, hosszú évtizedekig medikalizálták a hajléktalan kérdést, nagyon egyszerűen fogalmazva: minden hajléktalan mentálisan beteg, ha betegségéből meggyógyítjuk, ezzel hajléktalanságából is kigyógyítjuk. Viszont

az egészségügy ott is nagyon drága, ezért minden beavatkozást, terápiát folyamatosan mérnek, mérik hatékonyságát, a ráfordításokat, hogyan lehetne olcsóbban, jobban csinálni. Amikor elkezdtek megmérni, hogy mennyibe is kerül az utcákon élő mentálisan beteg emberek gyógyítása, visszavezetése az elfogadott életviszonyok közé és mennyibe kerül ugyanez akkor, ha először valahogy megoldják a lakhatást, s aztán kezdenek neki a segítő terápiának, akkor egyszerre csak kiderült az a nagyon triviális tény, hogy olcsóbb is, hatékonyabb is, ha valaki lakik valahol és úgy gyógyítják, mintha a flaszteren lakva próbálkoznak a gyógyítással.

Így született a „Housing First” modell, mely néhány év alatt olyan sikeresnek bizonyult, hogy az öreg Európa hajléktalanellátói is elkezdtek a „csodájára járni”. Erről az amerikai modelltől számol be *Bakos Péter* rendkívül érdekes, rövid összefoglalója. Ma Európa egyre több országában az „Elsőként Lakhatást” modell számít a leghatékonyabbnak, több város és ország „versenyez”, hogy ki tudta-e már alakítani az ehhez szükséges feltételeket, ezért is került ez a híradás az európai beszámolók mellé.